

Srđan Dušanić

UDK 159.923.5:2

Filozofski fakultet, Univerzitet u Banjoj Luci¹

Nikola Maričić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Banjoj Luci

PORODIČNI ODNOSI I RELIGIJSKA SOCIJALIZACIJA MLADIH U PRORELIGIOZONOM OKRUŽENJU

Apstrakt

Religioznost kao kompleksan socio-psihološki konstrukt, i popularan sistem društvenih vrijednosti, prelama se kroz porodicu kao najvažniju socijalizacijsku grupu. U ovom radu ispitujemo koja vrsta religioznosti se može predvidjeti na osnovu porodičnih odnosa, te koliko se religioznost mladih poklapa sa religioznošću roditelja? Istraživanje je sprovedeno na pretežno srpskom/pravoslavnom uzroku od 218 trijada koje sačinjavaju mladi Republike Srpske (60% ženskog pola, 40% muškog; AS starost= 19.9), očevi (AS starost= 50.0), i majke (AS starost= 46.3). Pored podataka o osnovnim socio-ekonomskih obilježjima učesnika, te jednostavnih procjena sopstvene i pripisane religioznosti članova trijada, koristili smo i nekoliko petostepenih skala Likertovog tipa: skala religioznosti (Milosavljević, 2007); skala roditeljski socijalizovane religioznosti (Granqvist & Hegekull, 1999); skala okupljenosti porodice (Milosavljević, 1999); skala porodične topline (Rundquist & Sletto, 1936); skala roditeljske kompetentnosti (Helmreich & Stapp, 1974).

Rezultati pokazuju da postoje visoke povezanosti opšte religioznosti mladih i roditelja (mladi - očevi $r = .50$; mladi - majke $r = .54$). Porodični odnosi su značajan prediktor roditeljski socijalizovane religioznosti ($r^2 = .17\%$), ali ne i opšte religioznosti. Roditeljska kompetencija nije prediktor opšte, niti roditeljski socijalizovane religioznosti. Mladi ženskog pola nemaju izraženiju roditeljski socijalizovanu religioznost. Postoji visoko poklapanje religioznosti mladih i roditelja. Nalaze tumačimo u kontekstu pro-religioznosti okruženja.

Ključne riječi: religioznost, religijska socijalizacija, okupljenost porodice, porodična toplina, porodične trijade.

Uvod

U ovom radu bavimo se odnosom religioznosti i različitih varijabli iz domena porodice. Prije nego predstavimo problem istraživanja pokušaćemo detaljnije predstaviti pozadinu istraživanja kroz relevantne teorijske pristupe i srodna empirijska istraživanja.

Religija doprinosi nastajanju, održavanju, i prenosu uvjerenja i vrijednosti (Beit-Hallahmi & Argyle, 1997; Durkheim, 1915). Takođe, religija može da ima i

¹ dusanic@teol.net

više intimno, emocionalno značenje za osobu (Argyle, 2005; Nonnemaker et al., 2003). Porodica, takođe, kao jednu od glavnih funkcija ima upravo prenos društvenih uvjerenja i vrijednosti sa starijih generacija na mlađe (Gruesec, 2011; LeVine, 1988), i to naročito religijskih svjetonazora (Hoge et al., 1982; Dušanić, 2009). Porodica je moćan agens socijalizacije tim prije što je riječ o primarnoj grupi, u kojoj individua započinje svoj život, provodi značajan dio vremena u njoj, te koja zadovoljava širok spektar njenih potreba (Golubović, 1981; Milosavljević, 2002). Konkretno, roditelji su i važan izvor svjetonazora, čak i kada su njihova djeca adolescentskog uzrasta (e.g. Maguen & Armistead, 2006).

Odnos religije i porodice se u mnogo čemu isprepliće. Kao prvo, religije generalno teže da zastupaju tradicionalističke, konzervativne i pro-porodične vrijednosti (Dušanić, 2009). Pravoslavlje eksplicitno teži tome, jer kroz svoja učenja i obrede, naglašava i podstiče porodičnu slogu, tople odnose, i međugeneracijski prenos vrijednosti (Janković, 2008). Drugo, pojedini autori su prepoznali konceptijske sličnosti Božije i roditeljske figure (Freud, 1943), te su i empirijska istraživanja često inspirisana time (Vergote & Tamayo, 1981), kao i drugim aspektima povezanosti porodičnog života i religioznosti (Dušanić, 2009). Vjerovatno su toplina odnosa i količina vremena koje porodice provode zajedno, glavni momenti koji porodicu čini plodnim tлом za religijsku socijalizaciju mladih (Konchanska & Thompson, 1997). Možemo konstatovati kako religija, baš kao i porodica, zadovoljavaja brojne potrebe individue, uključujući potrebe za smislom i pripadanjem visoko kohezivnoj grupi.

Kako određeni kontekstualni i porodični faktori mogu da određuju religioznost? Prije svega, značajan je društveni kontekst u kojem istražujemo religioznost. Na području R.S., kao dijela BiH, religija, tačnije religijski identitet se skoro u potpunosti poklapa sa nacionalnim, odnosno etničkim identitetom (Majstorovic & Turjacinin, 2013). S tim je povezana i visoka popularnost religije, odnosno izražena proreligioznost okruženja (Dušanić 2007a; Čekrlija et al., 2004). Iz tog razloga, i iz razloga veće religijske homogenosti naše sredine, niže obrazovanje i niži socio-ekonomski status, koji su česti prediktori religioznosti u stranim studijama, nisu toliko značajni na našim prostorima (Scheepers et al., 2002, Dušanić, 2007c). Jedan od povezanih fenomena je i veza religioznosti sa negativnim socio-psihološkim pojavama, na osnovu čega zaključujemo o slaboj pounutrenosti religioznih svjetonazora (Dušanić, 2007b, Maričić & Dušanić, 2015). Takođe, postoje i nedosljednosti po pitanju korelata različitih konstrukata religioznosti, te polnih razlika u njima (Dušanić, 2007c). Sve ukupno, religioznost je dosta izražen, ali i rovit socio-psihološki konstrukt na našim prostorima.

Studije generalno svjedoče o roditeljima kao najznačajnijem faktoru religijske socijalizacije djece (Dušanić, 2009; Francis, 1993; Hunsberger & Brown, 1984). Naime, dosta su snažne korelacije religioznosti roditelja i njihove djece, pa čak i u slučaju mladih odraslih, koji žive odvojeno od roditelja (Stark, 1963). Međutim, manje je jasno da li su očeви ili majke uticajnije, a vjerovatno je i pol djeteta faktor koji ulazi u interakciju sa polom roditelja, prilikom međugeneracijskog prenosa religijskih ponašanja i uvjerenja (Spilka et al., 2003). I ovdje se religioznost pokazuje kao

kompleksan konstrukt: očevi vjerovatno više prenose spoljna religijska ponašanja, a majke unutrašnja religijska uvjerenja (Clark et al., 1988). Naglašava se važnost prikupljanja podataka i od djece i od njihovih roditelja, jer ispitivanja sličnosti njihovih religioznosti u suprotnom mogu biti znatno iskrivljena razlikama između pripisane i samopercipirane religioznosti (Acock & Bengston, 1978; Hoge et al., 1982).

Za religijsku socijalizaciju mladih bitan je i širi društveni kontekst, odnosno odrastanje u proreligioznoj sredini (Dušanić, 2007a; Loewenthal, 1985; Spilka et al. 2003), i porodični uticaj. U tom smislu značajni su: pozitivan porodični život (Benson et al., 1989, Myers 1996), emocionalna bliskost roditelja i djece (Rossi & Rossi, 1990, Hoge et al., 1982), prisustvo oba roditelja u porodici (Cornwall, 1988, Myers, 1996), svakodnevna okupljenost porodice (Dusanic, 2006), te međusobna saglasnost religioznosti roditelja (Goodnow, 1992; Okagaki & Bevis, 1999). Ukratko, za uspješnu proreligijsku socijalizaciju mladih bitni su i kvalitet i kvantitet porodičnih odnosa. Neki autori su naglasili još neke posredujuće faktore. Tako je ustanovljeno da kompetentnost roditelja, te njihov viši socionomski status, mogu doprinositi sličnostima u religioznosti roditelja i djece (Hammond & Hunter, 1984; Whiteback et al., 1989). Percepcija kompetentnosti roditelja podrazumjeva u kojoj mjeri mladi percipiraju svoje roditelje kao sposobne, vrijedne i ugledne ljude koji uspjevaju da ostvare ono šta naume. Ako mladi svoje roditelje percipiraju društveno uspješnima, to bi trebalo pospješiti prenos društvenih vrijednosti (kakva je religioznost) sa roditelja na mlade. Pored ovih faktora, usvajanje religioznosti može biti olakšano i većom usklađenošću religijskih poruka koje mladi primaju od oba roditelja, te iz šireg okruženja (Benson et al., 1989). To svjedoči i u prilog značaja proreligioznosti okruženja, te religijske homogenosti sredine.

Problem istraživanja

Sa jedne strane, brojne studije svjedoče da je religioznost mladih pod snažnim uticajem roditelja, te da su kvalitet i kvantitet porodičnih odnosa najbitniji faktori u religijskoj socijalizaciji (Dušanić, 2009; Konchanska & Thompson, 1997). Sa druge strane, postoje naznake da u proreligioznim i religijski homogenim sredinama, uticaj roditelja nije toliko snažan, te samim tim da ni porodični odnosi ne bi bili značajni za religioznost (Scheepers et al., 2002, Dušanić, 2007c). Dilemu nastojimo riješiti razlikovanjem konstrukata roditeljski socijalizovane religioznosti (Granqvist & Hagekull, 1999), te opšte religioznosti (Milosavljević, 2007). Roditeljski socijalizovana religioznost je religioznost koja manifestuje saglasnost sa roditeljskim odnosom prema religioznosti i njeim specifičnim manifestacijama (roditeljski odnos prema posjećivanju bogomolja, molitvama, čitanju vjerske literature itd). Ove dvije dimenzije religioznosti smo poredili sa kvantitetom i kvalitetom porodičnih odnosa, kao njihovim potencijalnim prediktorima. Jedan od konstrukata koji zahvata kvalitet porodičnih odnosa je porodična toplina (Rundquist & Sletto, 1936), a kvantitet možemo efikasno zahvatiti konceptom svakodnevne okupljenosti porodice (Milosavljević, 1999). Svakodnevna

okupljenost porodice se odnosi na zajednički provedeno vrijeme kroz zajedničke obroke, posjećivanje prijatelja, društvenih događaja itd. Dakle, željeli smo ispitati pretpostavku da li su porodični odnosi prediktor roditeljski socijalizovane, ali ne i opšte religioznosti, barem na našim prostorima, koje odlikuje proreligioznost i religijska homogenost (Dušanić, 2009). Konačno, zanima nas da li se percepcija kompetentnosti roditelja može staviti rame uz rame sa kvalitetom i kvantitetom porodičnih odnosa, kao potencijalnim prediktorima roditeljski socijalizovane religioznosti (vidi Whiteback et al., 1989)? Takva hipoteza nije bila istraživana na našim prostorima.

U svakom slučaju, za pouzdaniju procjenu poklapanja religioznosti mladih i roditelja, trebamo prikupiti podatke i od jednih i od drugih. Možemo očekivati i naglašeniju roditeljski socijalizovanu religioznost kod mladih ženskog pola, čak i u slučaju da ne nađemo polne razlike u opštoj religioznosti. Naime, žene su generalno više sklone konformiranju i manjem opiranju socijalizaciji (Rogers, 1964), i žene čak i kad su nisko religiozne, ostaju naglašeno sklone isticanju značaja porodičnih vrijednosti (Jensen & Jensen, 1993).

Shodno navedenom, formirali smo sljedeće hipoteze koje se odnose na porodične trijade koje sačinjavaju mladi sa područja Republike Srpske, te njihovi očevi i majke:

H1 - Mladi ženskog pola imaju izraženiju roditeljski socijalizovanu religioznost, u odnosu na mlade muškog pola.

H2 - Postoje snažne korelacije opšte religioznosti mladih, sa opštim religioznostima njihovih očeva i majki.

H3 - Svakodnevna okupljenost porodice, porodična toplina, i roditeljska kompetentnost, procjenjene od strane mladih, su prediktori roditeljski socijalizovane religioznosti mladih.

H4 - Svakodnevna okupljenost porodice, porodična toplina, i roditeljska kompetentnost, procjenjene od strane mladih, nisu prediktori opšte religioznosti mladih.

Metod

Učesnici

Učesnici su 218 trijada sačinjenih od mladih (60% ženskog pola, 40% muškog), te njihovih očeva i majki. Uzorak je prigodan, mladi su studenti različitih fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci. Prosječna starost mladih je 19.9 godina (SD=1.77), prosječna starost očeva je 50.0 godina (SD= 5.04), a majki 46.3 godina (SD= 4.59). Većina mladih su srpske nacionalne, odnosno etničke pripadnosti (208, ili 95.4%), i pravoslavne vjeroispovjesti (202, ili 92.7%). Kao Srbi i Pravoslavci, istovremeno se izjašnjava 200 (91.7%) učesnika. 189 (86.7%) Učesničkih trijada odlikuju otac i majka iste nacionalne pripadnosti.

Gradski tip naselja je zastupljen sa 141 (64.75%) trijadom, prigradski tip naselja sa 55 (25.2%), a selo sa 22 (10.1%) trijade. Uzorak je heterogen prema obrazovnoj strukturi očeva i majki i visini ukupnih mjesečnih primanja u porodici.

Instrumenti

Pored podataka o osnovnim socio-ekonomskih obilježjima učesnika, te jednostavnih procjena sopstvene i pripisane religioznosti članova trijada, prikuplili smo podatke o istraživanim varijablama koristeći sljedeće instrumente, koji svi sadrže 5-ostepenu skalu Likert-ovog tipa:

- Opšta religioznost: Skala KVREL-BM (Milosavljević, 2007) mjeri opšti konstrukt religioznosti, sadrži 13 stavki (npr. *Istinski se redovno molim Bogu*). Cronbach alpha= .92 (Milosavljević, 2007).
- Roditeljski socijalizovana religioznost: Skala RSR (Granqvist & Hegekull, 1999) mjeri stepen podudarnosti adolescentske i roditeljske religioznosti, sadrži 10 stavki (npr. *Bogu se molim koliko i moji roditelji*). Cronbach alpha= .89 (Dusanic, 2006).
- Okupljenost porodice: Skala SOPUS (Milosavljević, 1999) mjeri količinu vremena koju porodica provede u zajedničkim aktivnostima (kvantitativni indikator porodičnih odnosa), sadrži 10 stavki (npr. *Svi zajedno večera-mo*). Cronbach alpha= .90 (Dusanic, 2006).
- Porodična toplina: P Skala - revidirani i skraćeni dio Porodične skale (Rundquist & Sletto, 1936) mjeri sposobnost porodice, percipiranu od strane njenih članova, da zadovolji njihove socio-emocionalne potrebe (kvalitativni indikator porodičnih odnosa). U verziji za mlade sadrži 39 stavki (npr. *Roditelji su me hvalili*), dok verzija za roditelje sadrži 22 stavke. Cronbach alpha= .82 (verzija za mlade) (Milosavljević, 2007).
- Roditeljska kompetentnost: Skala KompR, revidirani i skraćeni dio TSBI skale (Helmreich & Stapp, 1974) mjeri adolescentsku percepciju kompetentnosti roditelja, sadrži 15 stavki (npr. *Moji roditelji su oličenje uspješnih ljudi*). Cronbach alpha= .85 (Milosavljević, 2007).

Postupak

Podatke smo prikupili uz pomoć studenata matičnog studijskog programa psihologije. Mladi članovi trijada su dobili upitničke formulare za sve članove trijada, uz uputstvo da na sva tri primjerka upišu šifru svoje trijade, te da svi članovi trijada nezavisno popune upitnike. Upitnici za roditelje ne sadrže skale roditeljske socijalizovane religioznosti i percepcije roditeljske kompetentnosti. Od ukupno 228 mladih koji su vratili popunjene formulare, dobili smo validne podatke za 218 trijada. Podatke smo obradili uz pomoć kompjuterskih programa Mondrian (Version 1.5b for Mac OS X) i SPSS (Version 17.0.). Odabrali smo "prisilni unos" kao metod regresione analize, shodno njegovoj relativnoj robusnosti po pitanju slučajnih varijacija u podacima (Studenmund & Cassidy, 1987).

Rezultati

Od ukupno 228 učesničkih trijada, dobili smo validno popunjene upitničke formulare za njih 218. Tabela 1 sadrži deskriptivne mjere skala i mjere interne konzistentnosti izražene putem Cronbach alpha koeficijenata.

Tabela 1: Deskriptivne mjere skala i interne konzistentnosti

		95% IP za AS						Raspon		
		AS	Std. Gr.	Donji	Gornji	SD	Mdn	Min	Max	α
KVREL	Mladi	3.46	0.05	3.36	3.57	0.80	3.62	1.15	5.00	.92
	Očevi	3.21	0.06	3.10	3.32	0.82	3.31	1.23	4.85	.93
	Majke	3.42	0.06	3.30	3.53	0.83	3.46	1.00	5.00	.93
SOPUS	Mladi	3.16	0.06	3.01	3.25	0.82	3.20	1.00	5.00	.90
	Očevi	3.17	0.05	3.07	3.27	0.75	3.20	1.00	5.00	.89
	Majke	3.27	0.05	3.18	3.37	0.72	3.20	1.10	5.00	.87
P Skala	Mladi	3.69	0.03	3.63	3.75	0.44	3.72	2.03	5.00	.86
	Očevi	3.78	0.03	3.73	3.84	0.41	3.77	2.64	4.77	.80
	Majke	3.86	0.03	3.81	3.91	0.39	3.85	2.45	4.65	.74
RSR	Mladi	3.35	0.05	3.24	3.45	0.79	3.40	1.30	5.00	.88
KompR	Mladi	3.91	0.03	3.85	3.97	0.46	3.93	2.47	5.00	.85

Napomena: KVREL - skala opšte religioznosti; SOPUS - svakodnevna okupljenost porodice; P skala - skala porodične topline; RSR - roditeljski socijalizovana religioznost; Komp R - roditeljska kompetentnost.

ANOVA ukazuje na statistički značajne razlike u religioznosti, zavisno od pripadnosti podgrupi trijada: $F(2, 651) = 6.07$; $p < .01$; $\omega = .14$. Planirani kontrasti ukazuju na statistički značajne razlike u religioznosti između mladih i očeva: $t(651) = -3.27$; $p < .01$ (1-strana); $r = .13$; te između očeva i majki: $t(651) = -2.67$; $p < .01$ (1-strana); $r = .10$.

Nalazi t testa ne podržavaju hipotezu H1. Ne postoji statistički značajna razlika u roditeljski socijalizovanoj religioznosti između mladih muškog i ženskog pola: $t(216) = -0.66$; $p > .05$; $r = .04$. Štaviše, suprotno hipotezi, mladi muškog pola imaju neznatno veću socijalizovanu religioznost od mladih ženskog pola: $ASm = 3.39$; $ASž = 3.32$. Ipak, opšta religioznost je nešto veća kod mladih ženskog pola: $t(216) = 2.01$; $p < .05$; $r = .13$.

Spearman-ovi koeficijenti korelacije u potpunosti podržavaju hipotezu H2. Postoje snažne pozitivne korelacije između religioznosti mladih, i religioznosti očeva i majki (Tabela 2).

Tabela 2: Korelacije religioznosti mladih i roditelja

	r	p^*	95% IP za r		n
			Donji	Gornji	
Mladi - Očevi	.50	.00	.39	.59	218
Mladi - Majke	.54	.00	.44	.63	218

*Dvostrana statistička značajnost

Višestruka linearna regresiona analiza djelimično podržava hipotezu H3. Svakodnevna okupljenost porodice i porodična toplina predstavljaju statistički značajne predikto-re roditeljski socijalizovane religioznosti mladih, ali ne i roditeljska kompetentnost. Regresioni model objašnjava 17% varijanse kriterijumske varijable (Tabela 3).

Tabela 3: Regresija SOPUS-a, porodične topline i roditeljske kompetentnosti na roditeljski socijalizovanu relig.

	Koeficijenti		S t d .			95% IP za B	
	B	Std. Gr.	Koef. β	t	p	Donji	Gornji
Konstanta	0.95	0.47		2.04	.04	0.03	1.86
SOPUS	0.16	0.07	0.17	2.31	.02	0.02	0.30
P Skala	0.56	0.16	0.23	3.51	.00	0.25	0.88
KompR	-0.05	0.14	-0.03	-0.36	.72	-0.32	0.22

R²= .17; R² prilagođeno= .16

Višestruka linearna regresiona analiza u potpunosti podržava hipotezu H4. Svakodnevna okupljenost porodice i percepcija porodične topline, procjenjene od strane mladih, te roditeljska kompetencija, nisu statistički značajni prediktori opšte religioznosti mladih. Regresioni model objašnjava 6% varijanse opšte religioznosti mladih (Tabela 4).

Tabela 4: Regresija SOPUS-a, porodične topline i roditeljske kompetentnosti na opštu religioznost

	Koeficijenti		S t d .			95% IP za B	
	B	Std. Gr.	Koef. β	t	p	Donji	Gornji
Konstanta	1.97	0.50		3.91	.00	0.98	2.96
SOPUS	0.16	0.08	0.14	1.79	.08	-0.02	0.29
P Skala	0.26	0.17	0.14	1.50	.14	-0.08	0.60
KompR	0.03	0.15	0.02	0.18	.86	-0.27	0.32

R²= .06; R² prilagođeno= .05

Konačno, podjelili smo naš uzorak u tri podgrupe, shodno medijanama svakodnevne okupljenosti porodice i porodične topline, procjenjenima od strane mladih. Porredili smo intenzitete korelacija (Spearman-ovih) opšte religioznosti mladih sa opštim religioznostima njihovih očeva, te majki. Pronašli smo najveće razlike između trijada koje odlikuju mjere svakodnevne okupljenosti porodice i porodične topline iznad medijane, i trijada kod kojih je samo jedna od dvije mjere iznad medijane (Tabela 5).

Tabela 5: Korelacije opšte relig. mladih i njihovih roditelja prema medijanama SOPUS-a i porodične topline mladih

		r	p*	95% IP za r		n
				Donji	Gornji	
SOPUS i P Skala manji od Mdn	Mladi - Očevi	.51	.00	.33	.66	81
	Mladi - Majke	.54	.00	.37	.68	81
SOPUS i P Skala sa različitih strana Mdn	Mladi - Očevi	.41	.00	.19	.59	69
	Mladi - Majke	.40	.00	.18	.58	69

SOPUS i P Skala veći od Mdn	Mladi - Očevi	.58	.00	.40	.72	68
	Mladi - Majke	.69	.00	.54	.80	68

*Dvostrana statistička značajnost

Diskusija

Uopšte posmatrano, religija je popularna na ovim prostorima, i religijski identitet se skoro potpuno preklapa sa nacionalnim, jer se preko 90% mladih članova trijada izjašnjava istovremeno kao Srbi i Pravoslavci (Dušanić, 2007a). Distribucija odgovora skale opšte religioznosti (negativna zakrivljenost), i visoke unutrašnje konzistentosti instrumenta svjedoče o važnosti i salijentnosti konstrukta religioznosti kod učesnika. U trijadama smo našli i nešto višu religioznost kod mladih i majki, u poređenju sa očevima. Nalaz nije neočekivan, s obzirom na uobičajeno veću religioznost kod žena (Feltey & Poloma, 1991) i specifičnost okruženja. Naime, ovdašnji mladi su često ne samo religiozniji, već i značajno utiču na religioznost roditelja, zahvaljujući većem religijskom znanju, usljed školskog izučavanja vjeronauke i odrastanju u proučavanom socijalnom miljeu (Dušanić, 2009). Ipak, veličine efekata su male, dakle religioznost je visoko zastupljena kod svih članova trijada. Sve ovo svjedoči u prilog proučavanosti i religijske homogenosti okruženja.

Pronašli smo snažne korelacije opšte religioznosti mladih i roditelja, te višu religioznost majki u odnosu na očeve, međutim, podaci ipak ne podržavaju hipotezu o većoj roditeljski socijalizovanoj religioznosti mladih ženskog pola. To je neusklađeno sa uobičajeno većom religioznošću žena, te većom usklađenošću uobičajenih ženskih osobina i socijalnih uloga sa religijskim normama (Beith-Hallahmi & Argyle, 1997). Neusklađeno je i sa većom opštom sklonošću žena ka konformiranju i manjem opiranju socijalizaciji (Rogers, 1964. Kako objasniti nalaze? Prvo, našli smo malu veličinu efekta po pitanju veće opšte religioznosti mladih ženskog pola ($r = .13$). Drugo, mi smo imali prigodan univerzitetski uzorak, a polne razlike u takvim uzorcima nekad nisu skladne sa polnim razlikama u opštoj populaciji (e.g. Del Giudice, 2011). Treće, u drugoj studiji smo našli blago izraženiji konformizam mladih muškog pola, takođe na studentskom uzorku (Dušanić & Maričić, 2012). Dakle, iako uopšteno možemo tvrditi da su žene religioznije i sklonije konformiranju, to nije nužno slučaj u sredinama u kojima je religija izuzetno popularna, i pogotovo ne u studentskom dijelu populacije. Odnos pola i religioznosti bi bio jasniji nakon studije koja bi obuhvatila i konstrukt femininosti-maskuliniteta kao crtu ličnosti. Testiranje na našim prostorima zaslužuje i model preferencije rizika, prema kojem socijalizacija nije glavni uzrok polnih razlika u religioznosti (Miller & Stark, 2002). U svakom slučaju, roditeljski socijalizovana religioznost je izražena kod mladih oba pola, što potvrđuje nalaze o roditeljima kao snažnim faktorima razvoja religioznosti (e.g. Ozorak, 1989; Dušanić, 2009).

Poklapanje religioznosti mladih i njihovih roditelja

Druga hipoteza je potvrđena, jer smo našli snažne korelacije opšte religioznosti mladih, sa opštom religioznošću njihovih očeva i majki. To je u skladu sa prethodnim nalazima (e.g. Cavalli-Sforza et al. 1982), pri čemu ne postoji statistički značajna razlika u intenzitetima korelacije religioznosti mladih i očeva, i korelacije religioznosti mladih i majki. Ispitivali smo opšti konstrukt religioznosti, i to u proreligioznoj sredini, pa nismo iznenađeni odsustvom razlika. Nalazi po pitanju razlika u korelacijama različitih konstrukata religioznosti između djece i roditelja, zavisno od pola jednih i drugih, nisu jednoznačni (Dušanić, 2009). Stoga, u budućnosti leži izazov inovativnijih testiranja različitih konstrukata religioznosti, kako bi se stvorila potpunija slika po ovome pitanju. Ipak, korelacija između religioznosti mladih i njihovih majki je neznatno veća u našem uzorku, spram korelacije između mladih i očeva.

Međutim, nalaz druge hipoteze postaje zanimljiviji u svjetlu sljedećeg nalaza: našli smo parcijalne korelacije srednjeg intenziteta između opšte religioznosti mladih, i njihove procjene religioznosti očeva i majki, kad se kontrolišu uticaji opštih religioznosti očeva i majki. Dakle, religiozniji mladi, ujedno procjenjuju i svoje roditelje religioznijima, bez obzira koliko su njihovi roditelji religiozni po sopstvenoj procjeni. To je skladno nalazu i gledištu o značaju roditeljske podrške i primjera za religioznost mladih (Francis, 1993), te donekle podržava gledište po kojem percipirana religioznost roditelja više utiče na religioznost mladih od stvarne roditeljske religioznosti (e.g. de Vaus, 1983). Religija kao relativno iracionalan i kompleksan socio-psihološki domen izuzetno lako potpada pod uticaje pripisanih značenja, te stoga treba u istraživanja porodice i religioznosti uvrstiti podatke od mladih i od njihovih roditelja.

Kvalitet i kvantitet porodičnih odnosa, roditeljska kompetentnost i religioznost

Svakodnevna okupljenost porodice i porodična toplina su prediktori roditeljski socijalizovane religioznosti mladih, ali ne i roditeljska kompetentnost. Dakle, djelimično potvrđena treća hipoteza nam sugerije (jer sama korelacija ne garantuje uzročnost) kako su i kvantitet (okupljenost), i kvalitet (toplina) porodične interakcije značajni za prenošenje religijskih svjetonazora sa roditelja na mlade. Nalaz je skladan nalazu o značaju pozitivnog porodičnog života za religijsku socijalizaciju mladih (Benson et al., 1989), te podržava opštija gledišta o značaju pozitivne porodične klime i interakcije za prenos ponašanja, stavova i vrijednosti sa roditelja na potomstvo (e.g. Rot, 1994). Ipak, porodična toplina je nešto snažniji prediktor kriterijuma, od same porodične okupljenosti. Naime, sama količina vremena koju porodica provodi zajedno jeste značajna, jer naprosto stvara prostor za prenošenje međusobnih uticaja, ali toplina i ljubav su vjerovatno još važniji faktor (Rueter & Conger, 1995; Stainberg, 1990). Štaviše, naru-

šeni porodični odnosi i nesklad između roditelja mogu djelovati kontraproduktivno na međugeneracijski prijenos vrijednosti, te razvoj prosocijalnih ponašanja mladih (Rot, 1994; Milosavljević, 2002). Uostalom, pravoslavlje (kao i većina masovnijih religija), kroz svoja učenja i obrede upravo naglašava porodično jedinstvo, saradnju, i tople odnose (Janković, 2008). Ne zaboravimo ni da međugeneracijski religijski uticaj može da ide u oba smjera (Dušanić, 2009).

Međutim, roditeljska kompetentnost, kao kognitivniji aspekt doživljaja roditelja, formiran djelom na osnovi percepcije socijalnog uspjeha roditelja, vjerovatno iz dva razloga nije značajan prediktor roditeljski socijalizovane religioznosti. Prvo, kompetentnost roditelja je uveliko zasićena porodičnom toplinom (dijele čak 40% varijanse), a toplina je naj snažniji prediktor roditeljski socijalizovane religioznosti. Sa druge strane, toplina i porodična okupljenost dijele 27% varijanse kod mladih, a kod roditelja još manje. Stoga, kompetentnost teško može biti značajan prediktor u regresionom modelu roditeljski socijalizovane religioznosti, ukoliko model sadrži i porodičnu toplinu (Field, 2009). Drugo, ostatak varijanse u okviru kompetentnosti roditelja vjerovatno otpada bilo na nesistematsku varijansu, bilo na primarno kognitivnu procjenu kompetentnosti roditelja u širem socijalnom kontekstu. Recimo, pronašli smo umjerenu korelaciju kompetentnosti roditelja i učestalosti porodičnih odlazaka na more, kao vjerovatno snažnog neformalnog indikatora socijalnog statusa porodice. Međutim, kako je za roditeljski uticaj na mlade bitan kvalitetan, topao emotivan odnos, i pošto religija nije racionalan psihološki domen (Freud, 1943), tako i kompetentnost roditelja (odnosno njena kognitivna komponenta), u regresionom modelu koji već sadrži toplinu (blisku kompetentnosti) i okupljenost porodice, predstavlja beznačajan prediktor. Ipak, veliko preklapanje konstrukata porodične topline i kompetentnosti roditelja dodatno svjedoči o značaju koji kvaliteta porodičnih odnosa ima za mlade. Uistinu, bilo bi čudno da mladi ne očekuju od roditelja emocionalnu podršku, te da kompetentnim osobama smatraju roditelje koje doživljavaju uspješnima samo na drugim poljima života i rada. Naravno ni opštija socijalna kompetentnost roditelja nije nezavisna od kompetentnosti za kvalitetno roditeljstvo (Golubović, 1981).

Nalazi treće i četvrte hipoteze ukazuju na empirijsku distinktivnost konstrukata opšte religioznosti i roditeljski socijalizovane religioznosti, te na kompleksnost samog pojma religioznosti i njenih determinanti (Batson et al. 1993). Dalje, pošto okupljenost porodice, porodična toplina i kompetentnost roditelja nisu prediktori opšte religioznosti, a prve dve varijable objašnjavaju oko 17% roditeljski socijalizovane religioznosti, vidimo u ovome indirektnu potvrdu značaja šireg proreligioznog miljea za religijsku socijalizaciju mladih. Ne poričemo snažan upliv roditelja, na šta ukazuje i potvrda druge hipoteze, nego jednostavno smatramo da je roditeljski upliv prvenstveno omogućen time što mladi, baš kao i njihovi roditelji, žive u proreligioznom okruženju (Dušanić, 2009). Uostalom, već je pronađen značaj koji kompatibilnost roditeljskih religijskih stavova sa religijskim porukama iz okruženja, ima za religijsku socijalizaciju mladih (Benson et al., 1989). Dakle, mi roditelje vidimo više kao prenosiocce, repetitore religijskih uticaja, njegove medijatore, ali ne i kao nezavisne oblikovaoce religioznosti mladih. Šta više, razvoj stavova i vrijednosti koje su saglasne sa onima u široj zajednici, upravo predstavlja jedan od zadataka koje roditelji stavljaju pred

sebe (LeVine, 1988). Bilo bi zanimljivo testirati tri hipoteze o odnosu afektivne vezanosti i religioznosti (Dušanić, 2009), konkretno konstruktata opšte i roditeljski socijalizovane religioznosti, i uporediti nalaze sa ovdašnjim nalazima.

Konačno, s obzirom na to da su svakodnevna okupljenost porodice i porodična toplina prediktori roditeljski socijalizovane religioznosti, poželjeli smo saznati više o odnosu tih varijabli i korelacija opšte religioznosti mladih sa opštom religioznošću njihovih očeva i majki. Podjelili smo uzorak u tri podgrupe trijada prema svakodnevnoj okupljenosti porodice i porodičnoj toplini, procjenjenima od strane mladih: a) obe mjere ispod medijana; b) jedna mjera ispod medijane, a druga iznad; c) obe mjere iznad medijana. Zanimljivo je da se po intenzitetima korelacija najviše razlikuju podgrupe "b", i "c". Šta više, jedina razlika u intenzitetima korelacija koja je statistički značajna (gledano po korespondentnim parovima) je razlika između korelacije mladi - majke u podgrupi "b", i korelacije mladi - majke u podgrupi "c". U svakom slučaju, u podgrupi sa najnarušenijim porodičnim odnosima (podgrupa "a") korelacije religioznosti mladih i njihovih roditelja su i dalje snažne, i nisu, statistički gledano, značajno niže nego u podgrupi sa najboljim porodičnim odnosima. To takođe svjedoči u prilog uticaja proreligiozne i religijske homogene sredine (Scheepers et al., 2002; Dušanić, 2007c).

Kako objasniti opažene razlike u intenzitetima korelacija? Testovima interne konzistentnosti skala za svaku podgrupu trijada smo eliminisali mogućnost nepažljivijeg odgovaranja na skale u podgrupi "b", kao potencijalni uzrok nešto nižih korelacija u toj grupi. Provjera substancijalnosti opaženih razlika u intenzitetima korelacija, te eventualna identifikacija njihovog glavnog uzroka zahtjevaju dodatne podatke, po mogućnosti iz nestudentskog uzorka. Moguće je da neke porodice naprosto provode manje vremena zajedno pod uticajem spoljnih faktora kao što su karijera, školovanje, hobiji članova porodice, te ih odlikuje niža okupljenost, ali i veća izloženost drugim faktorima socijalizacije (saradnici, kolege, profesori), te su u tim porodicama manje korelacije religioznosti članova. Pri tome porodični odnosi (porodična toplina) ne moraju biti nužno narušeni. U drugim porodicama možda spoljni faktori, kao što su nezaposlenost i socijalna izolacija, uzrokuju visoku okupljenost porodice, ali i narušenost porodičnih odnosa, što opet dovodi do nižih korelacija religioznosti članova. Naime, kvalitet i kvantitet porodičnih odnosa su povezani, ali nisu jednoznačni, jer smo samo kod mladih pronašli snažnu, a kod očeva i majki tek srednje snažne korelacije porodične topline i okupljenosti. Uostalom, sam raskorak u procjeni nivoa kvaliteta i kvantiteta porodičnih odnosa, može upravo biti indikator lošijih porodičnih odnosa, ili ličnih psihičkih poteškoća (Kaslow, 1996).

Zaključak

Prvo, naši nalazi rješavaju dilemu vezanu za predikciju religioznosti putem kvalitativnih i kvantitativnih pokazatelja porodičnog funkcionisanja, onako kako ga mladi percipiraju. Svakodnevna okupljenost porodice i porodična toplina su prediktori roditeljski socijalizovane religioznosti mladih, ali ne i njihove opšte religioznosti. Kom-

petencija roditelja se umnogome preklapa sa porodičnom toplinom, te nije prediktor opšte, niti roditeljski socijalizovane religioznosti. Kao najbitniji faktor socijalizacije religioznosti kod mladih izdvajamo kvalitet porodičnih odnosa, slobodnije rečeno porodičnu slogu, podršku, bliskost. Okupljenost porodice je prvenstveno bitna zato što pruža prostor i vrijeme za prenošenje međugeneracijskih religijskih uticaja, a možemo je smatrati bitnom i za razvoj osjećaja porodične kohezivnosti, odnosno topline.

Drugo, našli smo visoke korelacije opšte religioznosti mladih i njihovih roditelja. Vjerujemo da su roditelji prvenstveno prenosioci i medijatori religijskih uticaja proreligijskog okruženja. Zato i pokazatelji porodičnih odnosa ne predviđaju opštu, već samo roditeljski socijalizovanu religioznost mladih.

Zanimljivo je da nismo pronašli veću roditeljski socijalizovanu religioznost kod mladih ženskog pola, iako smo našli nešto veću opštu religioznost kod njih. Moguće je da socijalizacija nije glavni uzrok polnih razlika u religioznosti, a vrlo je vjerovatno da sama pripadnost polu pruža manje informacija od kontinuirane mjere maskuliniteta-femininiteta (polnih uloga). U svakom slučaju, naše istraživanje demonstrira i veće mogućnosti zaključivanja koje proizilaze iz prikupljanja podataka na trijadama mladi-očevi-majke, umjesto samo na mladima.

Kako je religioznost dosta izražen, popularan, ali i rovit, te slabo pounutren konstrukt na našim prostorima, te kako religioznost ima brojne pozitivne i negativne korelate na ličnom i socijalnom planu, neophodno je produbiti njena istraživanja. Studije religioznosti su potrebne tim prije što ovdašnji nalazi često nisu sasvim saglasni sa nalazima stranih istraživanja. Naš konačni zaključak jeste da postoji visoka podudarnost religioznosti mladih i njihovih roditelja, ali sama opšta religioznost je determinisana prvenstveno proreligijskim okruženjem, dok je roditeljski socijalizovana religioznost pod nezanemarivim uticajem porodične klime. Na posljetku, ne zaboravimo da djeca najviše uče od onih koje vole.

Literatura

- Acock, A. C., & Bengtson, V. L. (1978). On The Relative Influence of Mothers and Fathers: A Covariance Analysis of Political and Religious Socialization. *Journal of Marriage and the Family*, 40(3), 519-30.
- Argyle, M. (2005). *Psychology and religion: An introduction*. London, UK: Routledge.
- Batson, C. D., Schoenrade, P. & Wentis, W. L. (1993). *Religion and individual*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Beit-Hallahmi, B., & Argyle, M. (1997). The psychology of religious behaviour, belief and experience. London: Routledge.
- Benson, P. L., Donahue, M. J., & Erickson, J. A. (1989). Adolescence and religion: A review of the literature from 1970 to 1986. *Research in the social scientific study of religion*, 1(1), 153-81.
- Cavalli-Sforza, L. L., Feldman, M. W., Chen, K. H., & Dornbusch, S. M. (1982). Theory and observation in cultural transmission. *Science*, 218(4567), 19-27.

- Clark, C. A., Worthington Jr, E. L., & Danser, D. B. (1988). The Transmission of Religious Beliefs and Practices from Parents to Firstborn Early Adolescent Sons. *Journal of Marriage and the Family*, 50(2), 463-72.
- Cornwall, M. (1988). The influence of three agents of religious socialization: Family, church, and peers. In D. L. Thomas (Ed.), *The religion and family connection: Social science perspectives* (pp. 207-231). Provo, UT: Religious Studies Center.
- Čekrljija, Đ., Turjačanin, V., & Puhalo, S. (2004). *Društvene orijentacije mladih*. Banja Luka, Bosna i Hercegovina: Nacionalni institut za borbu protiv narkomanije.
- Del Giudice, M. (2011). Sex differences in romantic attachment: A meta-analysis. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 37(2), 193-214.
- de Vaus, D. A. (1983). The Relative Importance of Parents and Peers for Adolescent Religious Orientation: An Australian Study. *Adolescence*, 18(69), 147-58.
- Durkheim, E. (1915). *The elementary forms of the religious life*. London, UK: G. Allen & Unwin Ltd.
- Dusanic, S. (2006). Family and adolescent religiosity. In V. Cubela-Adoric (Ed.), *Book of selected proceedings*, (pp. 109-122). Zadar, Croatia: University of Zadar.
- Dušanić, S. (2007a). Prediktori religioznosti mladih. U M. Biro, & S. Smederevac (Ur.), *Psihologija i društvo*, (str. 133-150). Novi Sad, Srbija: Filozofski fakultet.
- Dušanić, S. (2007b). Kada religija postaje dio problema. U D. Branković (Ur.), *Psihološka istraživanja religioznosti* (str. 181-204). Banja Luka, Bosna i Hercegovina: Filozofski fakultet.
- Dušanić, S. (2007c). *Psihološka istraživanja religioznosti*. Banja Luka, Bosna i Hercegovina: Filozofski fakultet.
- Dušanić, S. (2009). *Porodica i religioznost*. Banja Luka, Bosna i Hercegovina: Centar za kulturni i socijalni popravak.
- Dušanić, S., & Maričić, N. (2012). Socio-psihološke odrednice konformizma mladih. U S. Dušanić (Ur.), *Psihološka istraživanja učenja i ponašanja: Zbornik radova sa naučno-stručnog skupa sa međunarodnim učešćem* (str. 151-168). Banja Luka, Bosna i Hercegovina: Filozofski fakultet.
- Feltey, K. M., & Poloma, M. M. (1991). From sex differences to gender role beliefs: Exploring effects on six dimensions of religiosity. *Sex Roles*, 25(3-4), 181-193.
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS statistics*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Francis, L. J. (1993). Parental influence and adolescent religiosity: A study of church attendance and attitude toward Christianity among adolescents 11 to 12 and 15 to 16 years old. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 3(4), 241-253.
- Freud, S. (1943). *The Future of an Illusion*, trans. WD Robson-Scott, London, United Kingdom: Hogarth.
- Golubović, Z. (1981). *Porodica kao ljudska zajednica*. Zagreb, Hrvatska: Naprijed.
- Goodnow, J. J. (1992). Parents' ideas, children's ideas: Correspondence and divergence. In I. E. Sigel, & A. V. McGillicuddy-DeLisi, J. J. Goodnow (Eds.) *Parental belief systems: The psychological consequences for children*, (pp. 293-317). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

- Granqvist, P., & Hagekull, B. (1999). Religiousness and perceived childhood attachment: Profiling socialized correspondence and emotional compensation. *Journal for the scientific study of religion*, (38), 254-273.
- Grusec, J. E. (2011). Socialization processes in the family: Social and emotional development. *Annual review of psychology*, 62, 243-269.
- Hammond, P. E., & Hunter, J. D. (1984). On Maintaining Plausibility: The Worldview of Evangelical College Students. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 23(3), 221-238.
- Helmreich, R., Stapp, J., Ervin, C. (1974). The Texas Social Behavior Inventory (TSBI): An objective measure of self-esteem or social competence. *Journal Supplement Abstract SerYce: Catalog of selected Documents in Psychology*, 4, 79.
- Hoge, D. R., Petrillo, G. H., & Smith, E. I. (1982). Transmission of religious and social values from parents to teenage children. *Journal of Marriage and the Family*, 44(3), 569-580.
- Hunsberger, B., & Brown, L. (1984). Religious Socialization, Apostasy, and the Impact of Family Background. *Journal for the Scientific Study of Religion Notre-Dame, Ind.*, 23(3), 239-251.
- Janković, M.V. (2008). *Čuvaj svoje porodično gnijezdo*. Banja Luka, Bosna i Hercegovina: KZ Vaso Pelagić.
- Jensen, L., & Jensen, J. (1993). Family values, religiosity, and gender. *Psychological Reports*, 73(2), 429-430.
- Kaslow, F. W. (1996). *Handbook of relational diagnosis and dysfunctional family patterns*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Kochanska, G., & Thompson, R. A. (1997). The emergence and development of conscience in toddlerhood and early childhood. In J. E. Grusec, & L. Kuczinski (Eds.), *Parenting and children's internalization of values* (pp. 53-57). New York, NY: Wiley.
- LeVine, R. A. (1988). Human parental care: Universal goals, cultural strategies, individual behavior. *New Directions for Child and Adolescent Development*, (40), 3-12.
- Loewenthal, K. (1985). Attribution of religious commitment: differences between the religious and the nonreligious. *The Journal of social psychology*, 125(4), 519-520.
- Maguen, S., & Armistead, L. (2006). Abstinence among female adolescents: do parents matter above and beyond the influence of peers?. *American Journal of Orthopsychiatry*, 76(2), 260.
- Majstorovic, D. & Turjacanin, V. (2013). *Youth Ethnic and National Identity in Bosnia and Herzegovina: Social Science Approaches*. London, UK: Palgrave Macmillan.
- Maričić, N. & Dušanić, S (2015). Šta je potencijalno "mračnije" u nacionalno-religijskom identitetu: nacionalno, ili religijsko? Rukopis predat za objavljivanje.
- Miller, A. S., & Stark, R. (2002). Gender and Religiousness: Can Socialization Explanations Be Saved? 1. *American Journal of Sociology*, 107(6), 1399-1423.
- Milosavljević, B. (1999). *Interakcija u porodici i mladi: Prolegomena index SOPUS i mladi*. Banja Luka, Bosna i Hercegovina: Filozofski fakultet.
- Milosavljević, B. (2002). *Porodica i mladi*. Banja Luka, Bosna i Hercegovina: Filozofski fakultet.

- Milosavljević, B. (2007). *Praktikum: Etiologija socijalne patologije*. Banja Luka, Bosna i Hercegovina: Filozofski fakultet.
- Mondrian (Version 1.2 for Mac OS X) [Interactive Graphics for Data Analysis] (2013). Available from <http://www.theusrus.de/Mondrian/>
- Myers, S. (1996). An interactive model of religiosity inheritance: The importance of family context. *American sociological review*, 61(5), 858-866.
- Nonnemaker, J. M., McNeely, C. A., & Blum, R. W. (2003). Public and private domains of religiosity and adolescent health risk behaviors: Evidence from the National Longitudinal Study of Adolescent Health. *Social science & medicine*, 57(11), 2049-2054.
- Okagaki, L., & Bevis, C. (1999). Transmission of religious values: Relations between parents' and daughters' beliefs. *The Journal of Genetic Psychology*, 160(3), 303-318.
- Ozorak, E. W. (1989). Social and cognitive influences on the development of religious beliefs and commitment in adolescence. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 28, 448-463
- Rueter, M., & Conger, R. (1995). Antecedents of parent-adolescent disagreements. *Journal of marriage and the family*, 57(2), 435-448.
- Rundquist, E. A., Sletto, R.F. (1936). *Personality in the Depression: A Study in the Measurement of Attitudes*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Rodgers, R. H. (1964). Toward a theory of family development. *Journal of Marriage and the Family*, 26(3), 262-270.
- Rossi, A. S., & Rossi, P. P. H. (1990). *Of human bonding: Parent-child relations across the life course*. New York, NY: Aldine de Gruyter.
- Rot, N. (1994). *Osnovi socijalne psihologije*. Beograd, Srbija: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Scheepers, P., Te Grotenhuis, M., & Van Der Slik, F. (2002). Education, religiosity and moral attitudes: explaining cross-national effect differences. *Sociology of Religion*, 63(2), 157-176.
- Spilka, B., Hood, R. W., Hunsberger, B., & Gorsuch, R. (2003). *The psychology of religion: An empirical approach*. New York, NY: Guilford Press.
- Stark, Rodney. 1963. "On the Incompatibility of Religion and Science." *Journal for the Scientific Study of Religion* 3:3-20.
- Steinberg, L. (1990). Interdependency in the family: Autonomy, conflict, and harmony in the parent-adolescent relationship. In S. S. Feldman & G. R. Elliot (Eds.), *At the threshold: The developing adolescent* (pp. 255-276). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Studenmund, A. H., & Cassidy, H. J. (1987). *Using econometrics: a practical guide*. Boston: Little Brown.
- SPSS Inc. Released 2008. SPSS Statistics for Windows, Version 17.0. Chicago: SPSS Inc.
- Vergote, A., & Tamayo, A. (1981). The parental figures and the representation of God: A psychological and cross-cultural study (Vol. 21). Berlin, Germany: Walter de Gruyter.
- Whitbeck, L. B., Simons, R. L., Conger, R. D., & Lorenz, F. O. (1989). Value socialization and peer group affiliation among early adolescents. *The Journal of Early Adolescence*, 9(4), 436-453.

Srđan Dušanić
Nikola Maričić

RELATIONS WITHIN FAMILY AND RELIGIOUS SOCIALISATION OF ADOLESCENTS IN PRO-RELIGIOUS ENVIRONMENT

Abstract

Religiosity as a complex socio-psychological concept, and as a popular system of social values, has deep connections with the primary socialisation group: family. So, which type of religiosity can be predicted via family relations, and what is the strength of correlation between religiosity of youth and their parents? On a predominantly Serb/Orthodox sample, composed of 218 triads of adolescents from Republic of Srpska (60% female; M age= 19.9), their fathers (M age= 50.0) and mothers (M age= 46.3), we have collected data on general religiosity, warmth of family, and gathering of family. We have also collected data on socialisation-based religiosity and parents competence from adolescents. General religiosity of adolescents and their parents correlate strongly (adolescents-fathers $r = .50$; adolescents-mothers $r = .54$). Family relations are predictors of socialisation-based religiosity ($r^2 = .17\%$), but not of general religiosity. Parents competence is not predictor of either type of religiosity. Female adolescents do not have more pronounced socialisation-based religiosity. There is a high overlap of adolescents and parents religiosity. We are explaining these findings with respect to the pro-religious environment.

Key words: religiosity, religious socialisation, warmth of family, gathering of family, triads.